

УДК 343.541

Н.О. Семчук

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ У СФЕРІ РОЗВИТКУ НЕПОВНОЛІТНІХ: ПИТАННЯ ЩОДО ТЕРМІНОЛОГІЇ

Становлення України як правової держави на сучасному етапі характеризується спрямованістю держави на забезпечення прав і свобод людини, вільний і всебічний розвиток особистості та виховання поваги до законодавства держави. У зв'язку з цим завдання забезпечення гармонійного розвитку дітей, захисту неповнолітніх від протиправних посягань на їх моральний та фізичний розвиток набуває особливого значення.

Держава, визнаючи дитинство важливим етапом життя людини, зобов'язана виходити з принципу пріоритету підготовки дітей до повноцінного життя в суспільстві, розвитку в них суспільно значимої і творчої активності, виховання високих моральних якостей. У той же час перехідний період в Україні характеризується відсутністю належного механізму реалізації правового захисту неповнолітніх.

Для того щоб запропонувати ефективний механізм кримінально-правового захисту моральності неповнолітніх, слід визначитися з точною назвою цієї групи злочинів.

У працях, присвячених тематиці кримінально-правового захисту моральності у сфері розвитку неповнолітніх, відсутні єдина класифікація даних злочинів та загальноприйнята назва цієї групи злочинів.

Різні дослідники пропонують власний погляд на це питання. Так, В.А. Ломако злочини проти громадського порядку та моральності поділяє на дві групи: 1) злочини проти громадського порядку; 2) злочини проти суспільної моральності. Останні, в свою чергу, поділяються на три види: 1) посягання на основні моральні принципи і цінності у сфері духовного і культурного життя суспільства; 2) посягання на основні принципи моральності у сфері статевих зносин; 3) посягання на основні принципи моральності у сфері морального і фізичного розвитку неповнолітніх (ч. 2 ст. 299, чч. 2 і 3 ст. 300, чч. 2 і 3 ст. 301, ч. 3 ст. 302, ч. 3 ст. 303, ст. 304) [1, с. 294].

В.В. Вітвицька, у свою чергу, виділяє чотири групи злочинів, що посягають на моральний та фізичний розвиток неповнолітніх: а) злочини, які посягають на моральний розвиток неповнолітніх: ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості (чч. 2, 3 ст. 300 КК України), ввезення, виготовлення, збут, розповсюдження порнографічних предметів (чч. 2, 3 ст. 301 КК України), створення або утримання місць розпусти і звідництво (ч. 3 ст. 302 КК України), проституція або примушування чи втягнення до заняття проституцією (ч. 3 ст. 304 КК України), втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність; б) злочини, які посягають на фізичний розвиток неповнолітніх; в) злочини, які посягають на волю особи неповнолітніх; г) злочини, які посягають на матеріальні права неповнолітніх [2 с. 10].

Л.В. Левицька формулює власне визначення поняття насильницьких злочинів щодо неповнолітніх, під якими слід розуміти суспільно небезпечні протиправні, умисні, карані діяння, які посягають на захищені кримінальним законом життя неповнолітнього, цінності у сфері забезпечення належних умов для фізичного та морального розвитку неповнолітнього, скоєні поза волею чи проти волі потерпілого [3, с. 11]. До них автор відносить злочини, передбачені п. 2 ч. 2 ст. 115, ст. 117, ч. 3 ст. 120, ст.ст. 121-127, ст. 129, ч. 3 ст. 130, ч. 2 ст. 133, чч. 1,2 ст. 135, ч. 2 ст. 136, ст. 141, ч. 2 ст. 142, ч. 3 ст. 143, ч. 2 ст. 144, ч. 2 ст. 146, ч. 2 ст. 147, ст. 148, чч. 2, 3 ст. 149, ст. 150, чч. 3, 4 ст. 152, чч. 2, 3 ст. 153, ст. 155, ст. 156, ст. 166, ч. 2 ст. 181, чч. 2,3 ст. 300, чч. 2,3 ст. 301, ч. 2 ст. 302, ч. 3 ст. 303, ст. 304, ч. 3 ст. 314, ч. 2 ст. 315, ч. 2 ст. 317, ст. 323, ст. 324 КК України [3, с. 8].

В.В. Дзундза при визначенні об'єкта злочину, який передбачає втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність, зазначає, що «об'єктом для всіх норм, як загальної, так і спеціальних, фактично тут є умови належного розвитку і виховання неповнолітніх...» [4, с. 8].

А.В. Ландіна пропонує поділ норм, що захищають моральність від протиправних посягань, на такі три групи: 1) злочини проти моральності у сфері матеріальної і духовної культури (ст.ст. 297-300 КК України); 2) злочини проти моральності у сфері статевих відносин (ст.ст. 301-303 КК України); 3) злочини проти моральності у сфері соціалізації неповнолітніх (ст. 304 КК України) [5, с. 10].

Л.С. Кучанська вважає, що моральнісні устої суспільства, які охороняються розділом XII КК України, включають до себе три групи відносин: 1) моральнісні устої, що забезпечують збереження та існування національних, релігійних та загальнолюдських традицій, на які посягають злочини, передбачені ст.ст. 297-299 КК України; 2) моральнісні устої у статевій сфері (ст.ст. 301-303 КК); 3) моральнісні устої у сфері розвитку неповнолітніх (ч.2 ст. 299; ст. 300; ч.2 і 3 ст. 301; ч. 3 ст. 302; ч. 3 ст. 303; ст. 304) [6, с. 8].

Таким чином, на сучасному етапі новітні дослідники пропонують такі назви і переліки злочинів, що посягають на моральність у сфері розвитку неповнолітніх:

- посягання на основні принципи моральності у сфері морального і фізичного розвитку неповнолітніх (В.А. Ломако) [1, с. 294];
- злочини, які посягають на моральний розвиток неповнолітніх (В.В. Вітвицька) [2 с. 10];
- злочини, що посягають на умови належного розвитку і виховання неповнолітніх (В.В. Дзундза) [4, с. 8];
- злочини проти моральності у сфері соціалізації неповнолітніх (А.В. Ландіна) [5, с. 10];
- злочини, що посягають на моральнісні устої у сфері розвитку неповнолітніх (Л.С. Кучанська) [6, с. 8].

На основі наведених визначень даної групи злочинів сформулюємо обґрунтовану її назву, яка має бути лаконічною. Перш за все, на нашу думку, для

цього слід вжити в назві групи слово «злочини...», щоб відокремити їх від інших посягань. Для позначення спрямованості посягання пропонується використовувати прийменник «проти». Він, згідно, тлумачним словником, «уживається для позначення... особи, для... знищення яких... щось робиться, застосовується» [7, с. 675]. Вважаємо, що в даному разі використання саме цього прийменника є більш вдалим, ніж використання словосполучення «що посягають на...», через те, що це робить назву групи злочинів більш лаконічною.

Для позначення власне об'єкта посягання запропоновано використовувати словосполучення: «основні принципи моральності у сфері морального і фізичного розвитку неповнолітніх», «умови належного розвитку і виховання неповнолітніх», «моральність у сфері соціалізації неповнолітніх», «моральнісні устої у сфері розвитку неповнолітніх». Проаналізуємо кожне з цих словосполучень для обрання найбільш вдалого.

Аналізуючи позицію В.А. Ломако, який виділяє «основні принципи моральності у сфері морального і фізичного розвитку неповнолітніх» [1, с. 294], звернемося до тлумачного словника. Згідно з ним, принцип це «основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку тощо; основний закон якої-небудь точної науки» [7, с. 670]. Таким чином, виглядає сумнівним, щоб злочин міг завдати шкоди «основним вихідним положенням». А оскільки саме значення іменника «принцип» передбачає, що дане положення є вихідним, вживання прикметника «основний» виглядає зайвим. Крім того, виглядає доцільним виділяти в окрему групу злочини, які посягають на моральний розвиток неповнолітніх, обґрунтовано відмежовуючи ці злочини від тих, що посягають на фізичний розвиток неповнолітніх.

В.В. Вітвицька пропонує обґрунтовану назву даної групи злочинів «злочини, які посягають на моральний розвиток неповнолітніх» [2 с. 10], яка є досить точною і лаконічною. Однак, оскільки словосполучення «моральний розвиток» передбачає саме процес розвитку, можливо, доцільним було б вжити замість нього термін «моральність», який передбачає не тільки динаміку процесу розвитку неповнолітнього.

В.В. Дзундза виділяє «злочини, що посягають на умови належного розвитку і виховання неповнолітніх» [4, с. 8]. Розвиток передбачає «процес, унаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого», тому в даному разі додаткове вживання слова «належний» виглядає зайвим. Крім того, в даному разі вживання слова «умова» виглядає надмірним, оскільки виникає запитання, яка ж малася на увазі «необхідна обставина, яка уможливило здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» чи «правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь» [7, с. 792], і в будь-якому разі це слово в даному контексті не є необхідним, воно лише обтяжує назву групи злочинів. Також зайвим виглядає й окремий наголос на «виховання» при визначенні назви даної групи злочинів. Оскільки «належне виховання» є питанням оціночним і викликає ряд питань, зокрема, яке саме виховання за суб'єктом і об'єктом (правилами поведінки, освітою, культурним

розвитком, світоглядом, моральними принципами, почуттями, рисами вдачі та ін.) вважати належним.

А.В. Ландіна виділяє «злочини проти моральності у сфері соціалізації неповнолітніх» [5, с. 10]. Значення слова «соціалізація» – «процес засвоєння людиною певної системи знань, норм і цінностей, які дозволяють їй функціонувати як повноправний член суспільства; включає як цілеспрямований вплив на особистість (виховання), так і стихійні, спонтанні процеси, що впливають на її формування; вивчається філософією, психологією, соціальною психологією, соціологією, історією та етнографією, педагогікою, теологією» [7, с. 765]. Таким чином, явище соціалізації є надзвичайно багатоаспектним, що в даному разі не сприятиме точності застосування кримінального закону.

Л.С. Кучанська виділяє «злочини, що посягають на моральнісні устої у сфері розвитку неповнолітніх» [6, с. 8]. Оскільки устої це «наукові, ідеологічні основи, вихідні положення, норми чого-небудь» [7, с. 789], то словосполучення «моральнісні устої» фактично є синонімом моральності, а в даному разі використання більш короткого і ємкого формулювання є більш коректним.

Для виведення нової класифікації вважаємо за необхідне скористатись добром, поданим В.А. Ломако щодо назви вказаної групи злочинів, з урахуванням положень, запропонованих у роботах В.В. Вітвицької.

В роботі враховані положення, визначені в працях В.В. Вітвицької та Л.С. Кучанської, де автори виділяють в окрему групу злочини, які посягають на моральний розвиток неповнолітніх, обґрунтовано відмежовуючи ці злочини від тих, що посягають на фізичний розвиток неповнолітніх. Таким чином, на основі аналізу і синтезу праць вчених, для групи злочинів, спрямованих проти нормального морального розвитку неповнолітніх, пропонується назва: «злочини проти моральності у сфері розвитку неповнолітніх».

Література

1. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, В.В. Сташис, І.О. Зінченко [та ін.] ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 624 с.
2. Вітвицька В.В. Кримінологічні проблеми попередження злочинних посягань на моральний і фізичний розвиток неповнолітніх. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / В.В. Вітвицька. – К., 2002. – 24 с.
3. Левицька Л.В. Запобігання насильницьким злочинам щодо неповнолітніх: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Л.В. Левицька. – К., 2003. – 21 с.
4. Дзундза В.В. Кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність: автореф. дис. ... н канд. юрид. наук : 12.00.08 кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / В.В. Дзундза. – Х., 2005. – 15 с.
5. Ландіна А.В. Кримінально-правова охорона моральності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / А.В. Ландіна. – К., 2005. – 20 с.
6. Кучанська Л.С. Поняття та система злочинів проти моральності в кримінальному праві України : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Л.С. Кучанська. – О., 2007. – 19 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови – К.; Ірпінь : ВТФ-«Перун», 2005. – 1728 с.

Анотація

Семчук Н.О. Злочини проти моральності у сфері розвитку неповнолітніх: питання щодо термінології. – Стаття.

Для того, щоб запропонувати ефективний механізм кримінально-правового захисту моральності неповнолітніх, слід визначитися з точною назвою цієї групи злочинів. Різні дослідники пропонують власний погляд на це питання. Деякі вчені виділяють в окрему групу злочини, які посягають на моральний розвиток неповнолітніх, обґрунтовано відмежовуючи ці злочини від тих, що посягають на фізичний розвиток неповнолітніх – «злочини проти моральності у сфері розвитку неповнолітніх».

Ключові слова: моральність неповнолітніх, злочини проти моральності, кримінально-правовий захист.

Summary

Semchuk N.O. Crimes against morality in the field of development of minors: question in relation to terminology. – Article.

In order to propose effective criminal law mechanism for protection of morality of minors, it's necessary to identify such class' of crimes exact title.

Different scientists propose their own resolution of this question. Some of them distinguish criminal acts against moral development of minors as separate class of a crime, separating such crimes from another ones, affecting physical development of minors.

Key words: morality of minors, crimes against morality, criminal and legal protection.

УДК 343.575(4+5).001.36

О.П. Горох

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА «НАРКОТИЧНІ» ЗЛОЧИНИ:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ДЕЯКИХ
ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТА АЗІЙСЬКИХ ДЕРЖАВ**

Наркоманія і незаконний обіг наркотичних засобів як глобальні проблеми сучасності спонукали міжнародну спільноту «замислитися» над виробленням єдиних стандартів у протидії цим негативним явищам. На рівні ООН були прийняті документи, які здійснили вагомий вплив на формування національного кримінального законодавства у сфері протидії незаконному обігу наркотиків. Передусім заслуговують на увагу Єдина конвенція про наркотичні засоби (1961 р.), Конвенція про психотропні речовини (1971 р.), Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (1988 р.) [далі – Конвенції ООН] [1, с. 155-284]. Неабияку наукову цінність має Всеохоплюючий міждисциплінарний план майбутньої діяльності з боротьби зі зловживанням наркотичними засобами 1987 р. (далі – Всеохоплюючий міждисциплінарний план) [2, с. 3-113].

Водночас необхідно враховувати, що помітний вплив на формування національного законодавства відповідних країн здійснив Модельний Кримінальний кодекс